

Idealan tekst za prijevod i objavljivanje u Hrvatskoj u kojoj ne postoji niti jedna sinteza hladnoratovske povijesti. Ovo bi mogla biti izvanredna uvodna studija za studente i sve koji o posljednjih pedeset godina žele dobiti pouzdanu i suvremenu interpretaciju.

Tvrtko Jakovina

PROBLEMI SJEVERNOG JADRANA,
ZBORNIK ZAVODA ZA POVIJESNE I
DRUŠTVENE ZNANOSTI U RIJECI I
PODRUČNE JEDINICE U PULI HRVATSKE
AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI,
SV. 7, ZAGREB – RIJEKA 2000.

Nakon gotovo punih dvanaest godina zimskog sna ponovno se pred nama pojavio novi, sedmi svezak časopisa *Problemi sjevernog Jadrana*, zbornika Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i njegove područne jedinice u Puli Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Časopis je pokrenut još 1963., a njegov je prvi pokretač i urednik bio Mijo Mirković. Tijekom proteklih desetljeća časopis je izlazio promjenjivom dinamikom. Tako je tijekom sedamdesetih izašao njegov drugi svezak (1972.), da bi u osamdesetima zbornik nešto dinamičnije izlazio (1981., 1982., 1985., 1988.). Devedesetih je godina časopis prespavao svoj zimski san, te se naposljetku 2000. godine pojavio u novom ruhu. Naime, ovaj novi-stari zbornik, novi, jer će konceptijski biti ponešto izmijenjen u odnosu na svoje prethodne sveske, odnosno težište će uz povijesna istraživanja biti i na proučavanju sjevernojadranskih hrvatskih dijalekata i jezične baštine, a stari, jer nastavlja izlaženje progresivnom numeracijom svezaka stvarajući iluziju kontinuiteta, kako objašnjava jedan od njegovih sadašnjih urednika, dr. Miroslav Bertoša, pojavio se i u novom ruhu, koje također upućuje na promjenu koncepcije: za razliku od prijašnje zemljane istarsku «*crljenicu*», modri omot nove serije

označava prostor sjevernojadranskog akvatorija, jadranskog i mediteranskoga konteksta istarske etnokulturne prošlosti i njezin sadašnji prirodni okvir (M. Bertoša, *Torzo istarske historiografije i naslučaj sinteze*, Domišljanje Istre: Istra između povijesnog i fikcijskog, Glas Istre, 5. II. 2001.). Uredništvo zbornika čine akademik Milan Moguš, glavni urednik i članovi akademici Lujo Margetić i Tomislav Raukar, te član suradnik Miroslav Bertoša.

Sedmi svezak ovog novog-starog zbornika započinje historijsko-geografskom studijom Mirka Markovića: *Istra i njezino upoznavanje od najstarijih vremena do pojave prvih regionalnih karata*, kojom autor prati razvoj upoznavanja Istre od najstarijih vremena, kada je istarsko tlo dobilo svoje današnje obličje i kada se po njemu počeo kretati čovjek, zatim kroz antiku, srednji vijek i početak ranog novog vijeka. Autor posebno prati prikaz Istre u grčkoj i rimskoj kartografiji, zatim upoznavanje Istre i kartografska dostignuća u prikazima Istre tijekom srednjega vijeka i ranog novog vijeka, te zaključuje kako je Istra nakon kartografa Petra Kopića, Bože Bonifačića i Ivana Klobučarića prestala biti nepoznata zemlja, te da je upravo zahvaljujući spomenutim kartografima ušla u svjetske atlase i karte.

Miroslav Bertoša u radu *Pabirci o povijesti Medulina (Od srednjega vijeka do polovice XIX. stoljeća)* na temelju fragmentarnih arhivskih i objelodanjenih vrela i literature ocrtava povijest južnoistarskog sela Medulina od njegova najstarijeg spomena u 12. st. do prvih desetljeća 19. st. Autor posebnu pozornost posvećuje podacima o demografskim i populacijskim krizama koje su početkom 16. stoljeća Medulin, kao staro romansko središte, pretvorile u selo hrvatskog etničkog sastava. Rad je podijeljen na sedam poglavlja: *I. Podaci o imenu naselja i njegovu usponu do polovice XV. stoljeća*, *II. Građa o gospodarskome životu i odjecima južnoistarske demografske krize i depopulacije*, *III. Povijesna vrela o pokušajima napučivanja*

Medulina, o ratnim opasnostima, nesigurnosti života i društvenoj stagnaciji, IV. Medulin: Zemljovidi i katastici, V. Žiteljstvo, etnička struktura, gospodarski poticaji (od XVII. do XIX. stoljeća), VI. Zaključak, VII. Prilozi. Uz Priloge, u kojima autor u izvornom obliku, uz razriješene kratice, objavljuje 1. Catastico de 'Beni Communalni di Medolino te 2. Korune i šumarke na području Medulina i imena njihovih vlasnika, koje je u svojem Katastiku zabilježio Patron mletačkog Arsenala i Poslanik za šume u Pokrajini Istri Vincenzo Morosini IV., autor u radu (u II. poglavlju) donosi i popis a) glavara imanja, posjednika imanja i poreznih obveznika u Medulinu (zabilježene u razdoblju od 1370. do 1526.) te b) posjednika i poreznih obveznika u Vrčevanu (od 1370. do 1516.), a na temelju građe koju je proučavao istarski povjesničar Camillo De Franceschi. Osim spomenutog, u V. poglavlju autor donosi po prvi put i transliteraciju devet upisa koji su u matičnoj knjizi krštenika u župi Medulin godine 1648.-1649. zabilježeni glagoljicom. Objavljena građa i raspravni tekst, kako naglašava i sam autor, predstavlja «prvi pokušaj prikupljanja podataka tiskane ili arhivske provenijencije, prvi file priloga usmjeren prema dokumentiranom prikazu povijesti Medulina i prvi korak prema njegovoj sintezi», te je kao takav i iznimno važan doprinos pisanju cjelovita pregleda povijesti Medulina.

Slijedi rad *Promjene u običajima istarskog sela Josipa Milićevića († 2000.)*, podijeljen u nekoliko poglavlja. Nakon uvoda slijedi analiza *I. Običaja vezanih uz život pojedinca*. U ovom poglavlju autor analizira *svadbene običaje*. Ponajprije se osvrće na svadbene običaje koje je opisao i objavio Johann Valvasor u svojem djelu o vojvodini Kranjskoj 1689., a potom promatra tri vjenčanja iz tri generacije iste obitelji u vremenskom rasponu od 54 godine (1923., 1956., 1977.), analizirajući promjene do kojih je tijekom 20. st. došlo u svadbenim običajima istarskog sela. Potom autor opisuje *običaje uz porod, djetinjstvo i odlazak u vojsku te pogrebne običaje*, analizira njihovo

značenje nekad i danas, posebno se osvrćući na nastale promjene i njihove uzroke. U drugom se poglavlju autor bavi *godišnjim običajima*, njihovim značenjem nekad i danas, te razlozima izmjene tih običaja tijekom 19. i 20. stoljeća. Pritom autor posebno analizira sljedeće običaje: *Koledva u Brestu* (koledva – običaj ophoda djece i mladića uoči Božića i Sveta tri kralja), *biranje seoskog župana*, te *pokladne običaje*. U posljednjem poglavlju analizira *društvene običaje*: druženje i čašćenje prilikom i nakon obavljenih poljodjelskih poslova, običaje vezane uz Martinje, korizmu, ostale crkvene blagdane, ali i novouvedene državne praznike, dječje igre, kartanje, odnos prema hrani itd. Opisujući gore spomenute običaje, ali i vjerovanja, koja su stoljećima održavana u gotovo nepromijenjenom obliku, autor analizira razloge i način njihovih naglih promjena do kojih dolazi početkom 20. stoljeća, te koje postaju još izraženije u drugoj polovici istog stoljeća, te navodi i pokušaje obnove nekih od tih običaja u nešto izmijenjenim oblicima.

Doseljenicima iz Rijeke, Trsata i Sušaka u puljskim matičnim knjigama od 1613. do 1815. bavi se Slaven Bertoša. Na temelju analize puljskih matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih, te popisa krizmanih, autor prikazuje nazočnost doseljenika iz Rijeke, sa Sušaka i Trsata u Pulu, kojih je bilo mnogo i koji se u odnosu na ostala mjesta u puljskim maticama relativno često spominju. Pula je zahvaljujući useljavanjima i uspijevala opstati kao gradsko središte, a među intenzivnim migracijskim strujanjima, koja su tijekom 17. i 18. st. zahvatila Pulu, značajno mjesto zauzimaju i ona iz Rijeke. Rad je podijeljen u nekoliko poglavlja. U *uvodnom* dijelu autor se ukratko osvrće na povijest Rijeke u zadanom razdoblju, zatim se bavi *Riječanima u Puli*, te *doseljenicima sa Sušaka i doseljenicima s Trsata*. U *zaključnom dijelu* autor donosi i dvije tablice. Jedna prikazuje u kojim se matičnim knjigama spominju pojedini doseljenici, a druga broj doseljenika u razdobljima 1613.-1699., 1700.-1799. i 1800.-1815. posebno

prikazan za Rijeku, Sušak i Trsat, zatim ukupan broj doseljenika, te postotak doseljenika iz spomenutih mjesta. Naposljetku autor donosi i *priloge*. Uz dva dokumenta (*Vjenčanje gospodina Blaža iz Rijeke* i *Upis u Knjigu krštenih izvanbračnog sina gospođe Bonette iz Rijeke*) valja posebice izdvojiti *cjeloviti popis doseljenika iz Rijeke, Sušaka i Trsata (prema kronološkom redoslijedu)* za promatrano razdoblje.

Antun Giron u radu *Židovsko pitanje u općini Opatija (od 1938. do 1945. godine)* prikazuje dvije faze u provedbi rasnih zakona na području Kvarnerske provincije, s osobitim naglaskom na općinu Opatija. U prvoj je fazi, od 1938. do rujna 1943. godine, uz ozakonjenje društvene i gospodarske nejednakosti Židova, poticane i njihovo iseljavanje. Međutim, u tom se razdoblju ipak bilježi porast broja Židova u Rijeci i Opatiji, što je zapravo posljedica njihova bijega pred nacističkim progonima iz zemalja istočne Europe. U drugoj fazi, od listopada 1943. do travnja 1945., nakon sloma Kraljevine Italije, kada Kvarnerska provincija postaje sastavnim dijelom njemačke Operativne zone Jadransko primorje, provodi se plan *konačnoga rješenja židovskoga pitanja*. U tom su razdoblju u logore otpremljena 43 opatijska Židova, od kojih je samo petoro uspjelo preživjeti. Rad je podijeljen na nekoliko poglavlja. Nakon uvodnog dijela, slijede poglavlja: *Fašističko rasno zakonodavstvo u Kraljevini Italiji od 1938. do 1943. godine*, *Provedba rasnih zakona u Kvarnerskoj provinciji od 1938. do 1943. godine*, *Provedba planova o uspostavi nadzora Trećega Reicha na teritoriju Talijanske Socijalne Republike, Protegnuće nadležnosti Glavne uprave za sigurnost Reicha na područje Operativne zone Jadransko primorje*, *Konačno rješenje židovskoga pitanja u općini Opatija 1944. i 1945. godine*, *Zaključna razmatranja*. Istaknimo kako na kraju rada autor donosi i 3 priloga – tablice s poimeničnim popisom stradalih Židova iz općine Opatija. Prva tablica navodi one koji su likvidirani u *Auschwitzu 1944. godine*, u

drugoj su navedeni Židovi koji su *likvidirani u tršćanskoj Rižarni 1944. godine*, a treća navodi *preživjele Židove, uhićene 1944. i 1945. godine*. Za sve je osobe navedeno: ime i prezime, godina rođenja, mjesto rođenja, zanimanje, bračno stanje, državljanstvo, datum uhićenja i logor u kojem su stradali.

Kastav i Kastavština u djelu mons. dr. Bože Milanovića, predmet je analize Darinka Munića. Autor analizira stajališta istaknutog hrvatskog svećenika Istre, mons. dr. Bože Milanovića o Kastvu, Kastavštini, Kastavcima u njegovu djelu *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knj. I (1797.-1882.) i knj. II (1883.-1947.). Polazeći od zemljopisnog položaja Kastva i Kastavštine, na rubnom području Istre, autor analizira Milanovićevo viđenje spomenutog područja u političkim, pravnim, društvenim, gospodarskim, etničkim, eklezijastičkim i kulturnim odrednicama istarske prošlosti, od pada Mletačke Republike, zatim u razdoblju vladavine Austrije, Austro-Ugarske, Kraljevine Italije i početka druge (komunističke) Jugoslavije, kada po prvi put nakon niza stoljeća Kastavština biva ponovno ukorporirana u maticu domovinu Hrvatsku. Posebnu pozornost autor posvećuje i kastavskim djelatnicima u okviru hrvatskog narodnog preporoda, posebice *Istarskom/Kastavskom trolistu*: M. Laginji, V. Spinčiću i M. Mandiću, te uglednicima proizašlim iz kruga *Naše Sloge*.

Zbornik završava osvrtom Diane Stolac na dvobroj *Suvremene lingvistike* za 1997. godinu, posvećen akademiku Milanu Mogušu u povodu njegova sedamdesetog rođendana, te prikazom knjige *Hrvatsko pomorsko nazivlje* Diane Stolac, na koju se osvrće Sanja Holjevac.

Ukratko smo izložili sadržaj, raspoređen na 204 stranice, sedmog sveska novog-starog zbornika *Problemi sjevernog Jadrana*. Preostaje nam još da mu poželimo uspjeh i dugo izlaženje.

Marija Mogorović Crljenko

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky